

Suomen Tiedeseura 160-vuotias eli miten suomalainen geologi rauhoitti serbit ja albaanit 1921

Päiviö Tommila

Totuuden nimessä. Kaksitoista merkittävää Suomen Tiedeseuran jäsentä. Toim. Per Schybergson. Suomen Tiedeseura 1998, 200 s. Nid. 100,-

Huhtikuun 26. päivänä 1838 keisari Nikolai I hyväksyi Suomen Tiedeseuran perustamisen. Seura oli ja on neljäs ikäjärjestyksessä tieteellisten seurojemme joukossa. Vanhin on Societas pro Fauna et Flora Fennica, joka perustettiin jo Turun akatemian aikana 1821, seuraava Suomalaisen Kirjallisuuden Seura vuodelta 1831 ja kolmas Finska Läkaresällskapet vuodelta 1835. Viimeksi mainitulta oli edeltäjä Turussa, samoin juristit perustivat 1822 oman yhdistyksensä. Ne olivat ajalle luonteenomaisia lukuseuroja ja ehkä myöhempien ainejärjestöjen kaltaisia ja lakkasivat Turun palon myötä. Ainejärjestötyyppinen oli Fauna et Flora -seurakin, ja lukuseuran piirteitä oli myöhemmässäkin lääkäriseurassa. Suomalaisia oli kuulunut Ruotsin aikana Ruotsin Kuninkaalliseen Tiedeakatemiaan ja Suomen siirryttyä Venäjän yhteyteen jotkut suomalaiset oppineet olivat saaneet kutsun Pietarin tiedeakatemiaan kirjeenvaihtajajäseniksi. Näihin kuului vuodesta 1819 vuorimestari, sitten vuorihallituksen ylitendentti Nils Gustaf Nordenskiöld (1792-1866), joka oli opiskellut eri Euroopan maissa, julkaissut siellä tutkimuksia ja kuului ulkomaisiin tieteellisiin seuroihin. Hänellä oli mitä parhaat edellytykset tuntea, millainen merkitys oli tieteellisillä seuroilla ja niiden julkaisutoiminnalla tutkimuksen etenemiselle. Suomesta puuttui etenkin luonnontieteellisten tutkimusten julkaisufoorum aikana jolloin yliopisto alkoi yhä selvemmin kehittyä saksalaismalliseen tiedeyliopiston suuntaan. Nordenskiöldistä tulikin Suomen Tiedeseuran syntysanojen lausuja. Hän sai heti hankkeesta innostumaan kemisti P. A. von Bonsdorffin, joka myös oli ulkomaisten tieteellisten seurojen jäsen.

Tiedeseura otti mailia Ruotsista, mutta siitä poiketen Suomessa perustettiin uuteen seuraan myös humanistinen osasto. Se ei tosin muodostunut niin tärkeäksi kuin luonnontieteiden edustus, sillä humanisteilla oli jo Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Koska Tiedeseuran syntymisen takana oli julkaisutoiminnan parantaminen, perustettiin 1840 Acta-sarja. Kun SKS ja lääkäriseura aloittivat omat sarjansa vuotta myöhemmin, 1840-luvun alusta muodostui suomalaisen tieteellisen julkaisutoiminnan varsinainen lähtökohta. Miksi olen näitä sinänsä tuttuja asioita tuonut esille? Kustakin mainitusta seurasta on historiansa, mutta niin tieteellisten seurojen kuin sarjojen syntyminen olisi tärkeän erikoistutkimuksen aihe.

Erkki Mäkinen on 1997 ilmestyneessä väitöskirjassaan käsitellyt lukuseuroja ja niiden ulkomaisia kytkentöjä, Henrik Stenius taas yhdistystoiminnan yleisiä alkuvaiheita, mutta tiedemiestemme yhteistoiminnan alkuvaiheet kaipaisivat modernia tutkimusta eurooppalaista taustaa vasten. Suomen tieteen historia -hankkeen puitteissa työ onkin lähtenyt käyntiin. Suomen Tiedeseuran toiminta oli alusta saakka vilkasta. Sen piirissä ryhdyttiin tekemään havaintoja monista luonnonilmiöistä, mikä työ johti aikanaan mm. niin merentutkimus- kuin ilmatieteen laitoksen perustamiseen. Varhaisin tutkimuslaitos oli magneettinen havainto-observatorio, jonka johtajaksi tuli etevä fyysikko J. J. Nervander, jonka elämänlanka kuitenkin katkesi kesken työpäivän.

Kun Tiedeseura päätti 160-vuotisjuhlensa kunniaksi järjestää näyttelyn huomattavien tiedemiestensä saavutuksista, tuskin lienee ollut suuria ongelmia juuri Nervanderin valinnasta yhdeksi niistä kahdestatoista tiedemiehestä, joita näyttelyssä haluttiin esitellä. Monilahjakuus Nervander onkin ollut otollinen kohde kuvaajalleen, kuten Peter Holmbergin artikkeli näyttelykirjassa osoittaa.

Tiedeseuran jäseniin ovat seuran historian aikana kuuluneet suuri osa maan merkittävistä tutkijoista. Vasta Suomalaisen Tiedeakatemia perustaminen 1908 – se siis täyttää tänä vuonna puolestaan 90 vuotta – alkoi jakaa tiedeyhteisöä kieliperustein kahteen akatemiaan. Kahdentoista tiedemiehen valinta juhlanäyttelyn kohteiksi ei siis ole ollut helppoa. Silti hieman hämmästyttävää näyttelykirjan alkulauseen "rehellisyys". Siinä näet todetaan valinnan olleen "jokseenkin sattumanvaraisen". Monia kuuluisuuksia on tietysti jäänyt pois,

mutta kaipa Tiedeseuran näyttelytoimikunnalla sentään on ollut parempikin näkemys kuin arpominen. Näyttely on ollut syksyllä yleisölle auki Tieteiden talossa, jonka viides kerros on osoittautunut hyvin toimivaksi näyttelytilaksi. Näyttely on näet Tieteiden talon laatuaan ensimmäinen. Jokainen kahdestatoista tiedemiehestä on saanut oman "osastonsa", jossa valokuvien, kirjojen, kirjeiden ja muiden esineiden kerrotaan keskitetysti kohdehenkilön elämästä ja tieteellisistä saavutuksista. Tuloksena on monipuolisia, vaihtelevia ja mielenkiintoisia retkiä suomalaisen tieteen historiaan. Näyttelyn komissaarina on ollut dosentti Per Schybergson ja asiantuntijana fil.lis Rainer Knapas. Tiedeseuran näyttelyä kannattaa kierrättää, kuten tarkoitus on, muissakin yliopistokaupungeissa ja toivon mukaan se saadaan vielä uudelleen Tieteiden taloon ensi vuonna, jolloin Tieteellisten seurain valtuuskunta täyttää 100 vuotta.

Nobel-luokan tutkijoita ja rauhanneuvottelijoita

Näyttelyn onnistumisen takana ovat olleet kunkin kohdehenkilön edustaman alan edustajat, jotka ovat kirjoittaneet vaativalla nimellä *Totuuden nimessä*, ja ruotsiksi *I sanningens namn* julkaistun näyttelykirjaan näitä esitelevät elämäkerrat. Poikkeuksen tekee vain Elias Lönnrot, joka ei olekaan saanut, kuten tietysti odottaisi, folkloristia elämäkerturikseen, vaan lääkäriprofessori Ralph Gräsbäckin. Ratkaisua on kuitenkin aivan erinomainen, sillä Gräsbäck ei pyrikään kirjoittamaan tutusta kalevalaisesta runoudesta, vaan tarkastelee lääkäri Lönnrotia, mikä näkökulma on virkistävän tuore. Kirjoittajista kaksi on juuri latinun edellä mainittuun *Suomen tieteen historiaan* koko tieteenalansa kehitystä esittelevät laajat artikkelit, joten heillä on ollut erinomainen mahdollisuus kuvaamiensa tutkijoiden sijoittamiseen aikansa ja tieteenä kokonaisuuteen. Erik Allardt on kirjoittanut Edvard Westermarckista ja Olli Lehto Ernst Leonard Lindelöfistä. Lindelöfin serkku Edvard Neovius ei kuitenkaan ollut senaatin talousosaston päällikkö eli pääministeri vaan finanssitoimituskunnan päällikkö eli valtiovarainministeri. Humanisteja näyttelyn henkilögalleriassa on kolme, Lönnrotin lisäksi taidehistorioitsija J. J. Tikkanen ja kirjallisuuden tutkija ja esteetikko Yrjö Hirn, joista Rainer Knapas ja Maija Lehtonen kirjoittavat elävästi. Etenkin Hirnin kirjallinen tuotanto oli tunnetusti laaja. Yhteistä ja tunnusomaista kaikille muillekin näyttelyhenkilöille on ollut suuri työkyky ja tehokkuus – mainetta ei saada ilman ponnistuksia. Eriyisen aikaansaavia olivat Nobelin palkinnon saanut Ragnar Granit, vaikka häntä Ruotsissa asuneena ei aina suomalaisiksi lasketakaan, ja Nobel-luokkaan kuulunut Robert Tigerstedt, joista Tom Reuter ja Johan Järnefelt ovat kirjoittaneet. Kolmas Nobel-tasoinen tutkija oli Nervanderin tavoin kesken päivätyön kuollut fyysikko Gunnar Nordström, joka tuloksissaan kilpaili Albert Einsteinin kanssa ja joka myös etsi yleistä suhteellisuusteoriaa. Dan Olof Riska toteaa, ettei ole sattuma, että Nordströmin ansiot uranuurtajana ovat viime aikoina nousseet voimakkaasti esiin, ja että tämä oli epätavallisen lahjakas fyysikko. Tätä oli aikanaan myös Nervander. Suurelle yleisölle tuntemattomampiin tutkijoihin on kuulunut myös geologi J. J. Sederholm, joka ansioitui Suomen maaperän kartoittamisessa ja jota peruskallion ikäkysymykset kiinnostivat elämänaikaisena ongelmana. Hänen työnsä kohtaloksi muodostui kokonaan uusi tekniikka: radioaktiiviset iänmääritykset romuttivat hänen teoriansa perusteellisesti. Sederholmia kiinnosti monen muun tiedemiehen tavoin kansainvälinen politiikka. Hän osoitti, että Suomen ja Ruotsin geologinen raja kulki Ahvenanmerta eikä Kihtiä pitkin. Hän oli myös Kansainliiton vähemmistökySYMysten asiantuntija. Nykypäivän tilannetta ajatellen on erinomaisen kiintoisa seurata Sederholmien rauhantekijän toimintaa 1921 Albaniassa ja Jugoslaviassa. Vaikeaksi se tuli kun serbit tunkeutuivat Albaniaan. Sederholm joutui toimimaan ajoittain yksin, ja yksin ilman sotilassaattuetta hän nytkin ratsasti paikalle ja taivutti serbit vetäytymään sekä sai kummankin kiistelevän puolen kunnioituksen rohkeudestaan. Anno Domini 1998 maailman valtioiden yhteinen monituhattimiehin armeija ei pysty samaan mihin yksi suomalainen tiedemies 1921. Tästä kannattaisi tehdä enemmänkin numeroa. Nils Edelman ansaitsee tunnustuksen tällaisten toimintojen esille vetämisestä.

Hutiloitu toimitustyö

Kahdentoista huipputiedemiehen joukkoon ovat vielä mahtuneet kasvimaantieteilijä A. Oswald Kairamo, jonka laaja-

alaista tiedemiehen ja yhteiskunnallisen vaikuttajan toimintaa esittelee Yrjö Vasari, ja juristiprofessori Robert Hermanson, jota Tore Modéen kuvaa. Hermansonin biografia on suppea, ja on valitettavaa, että siinä Hermansonin työtä ei aseteta paremmin ajan kuvaan, etenkin kun suomalaisvenäläisistä suhteista ja Suomen valtiollisesta asemasta on olemassa uutta tutkimusta. Artikkelissa on myös harmillisia sekä asia-, käännös- että painovirheitä. Tekstissä (s. 57 ja sama ruotsinkielisessä teoksessa) Hermansonin toimivuodet yliopistossa ovat virheelliset ja täysin toiset kuin alussa olevassa lyhyessä curriculum vitaessa. Hermanson osallistui myös vuoden 1899 ylimääräisille valtiopäiville eikä tuolloin esillä ollut asevelvollisuuslakiesitys suinkaan perustunut helmikuun manifestiin, vaan manifesti annettiin asevelvollisuuslain läpi saamiseksi.

Useimpien artikkelien alkuperäiskieli on ruotsi, joten *Totuuden nimessä* sisältää enemmän käännöksiä. Toimitustyössä olisi voitu olla tarkempia. Hermansonia koskeva artikkeli ei ole ainoa, jossa on häiritseviä virheitä. Kääntäjistä ei nimittäin voi johtua esimerkiksi se että SKS:n ja Lääkäriseuran perustamisvuosissa on sadan vuoden heitto (s. 9). Oswald Kairamon kuvan (s. 90) maalariksi on ilmoitettu yllättäen kunnioitettu edesmennyt ystäväni Yrjö Blomstedt, jonka suvussa kyllä on taiteilijoita riittämiin. Kaiken lisäksi kuvan oikeassa yläreunassa lukee selvästi Antti Favénin nimi. Westermarckin henkilötiedoissa Tiedeseura on vaihtunut Tiedeakatemiaksi. Lindelöfin oppi-isiin kuuluneesta David Hilbertistä on tullut Gilbert (s. 160). Etenkin suomenkielisen laitoksen kuvateksteissä on virheitä. Kun näyttelykirja on ulkoasultaan tyylikäs, ei ole Suomen Tiedeseuralle kunniaksi päästää se markkinoille näin huolimattomasti toimitettuna.

Oppihistorialliselta kannalta *Totuuden nimessä* (*I sanningens namn*) on kiintoisa ja hyödyllinen teos. Se on toivon mukaan myös alkua laajemmallekin kiinnostukselle tiedemieselämäkertoja kohtaan, joita Suomessa on kirjoitettu vähän.

Kirjoittaja on Suomen historian emeritusprofessori ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan puheenjohtaja.

